

IV Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears

(Eivissa, 1 i 2 d'octubre, 2010)

2012

Col·legi Oficial de Doctors
i Llicenciats en Filosofia i Lletres
i en Ciències de les Illes Balears
Secció d'Arqueologia

Coordinació:

Mateu Riera Rullan

Edita:

Vessants, Arqueologia i Cultura SL

ISBN:

978-84-937994-3-4

Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears

IV Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears (Eivissa, 1 i 2 d'octubre, 2010) / [Coordinació Mateu Riera Rullan]- 296 p. ; 21x21 cm.

ISBN 978-84-937994-3-4

M. Riera Rullán

1. Arqueologia – Eivissa – Congressos

902(460.32)

PRESENTACIÓ

Les IV Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears, al igual que les tres primeres, han estat organitzades principalment per la Secció d'Arqueologia del nostre Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències de les Illes Balears. Aquestes jornades es varen celebrar a Eivissa els dies 1, 2 i 3 d'octubre de 2010. En representació de dita Secció el comitè organitzador va estar format per Glenda Graziani, Juan José Marí, Bartomeu Salvà i el sotasignat. D'entre ells crec que és de justícia destacar la magnífica labor realitzada per l'arqueòloga Glenda Graziani.

Però també cal esmentar que per aquestes quartes jornades es va comptar amb l'inestimable ajuda del Museu Arqueològic d'Eivissa i Formentera i del Consell d'Eivissa. D'aquestes dues institucions es va poder gaudir, dintre del comitè d'organització, de les labors realitzades per Jordi H. Fernández, Director de l'esmentat museu, i de Josep Maria López Garí, Director Insular de Patrimoni del Consell pitius.

A tots ells els vull donar les gràcies i mostrar tot el meu reconeixement donat que crec sincerament que el resultat final de la feina feta va significar un vertader èxit per a tota la comunitat arqueològica balear. Amb la publicació que tenen a les seves mans podem tornar a dir que estam d'enhorabona per l'excel·lent trajectòria que estan experimentant aquestes Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears. Cal recordar que a les primeres de 2006, fetes a Manacor i impulsades pràcticament en solitari per l'arqueòloga municipal Magdalena Salas, es varen presentar 12 xerrades i es van publicar els corresponents 12 articles. Aquella bona embranzida inicial va anar donant bons fruits i així, cinc anys més tard, a les IV Jornades, es varen arribar a presentar 36 xerrades i se n'han pogut publicar 34 signades per fins a 69 autors diferents. És a dir, que del

2006 al 2010 s'ha triplicat la presentació de treballs exposats i publicats, tots ells relacionats amb temàtiques íntimament lligades a les nostres illes. És una evidència que mirant cap enrere hem d'estar molt contents d'haver pogut viure les quatre jornades de Manacor, Felanitx, Maó i Eivissa, així com d'haver pogut fer realitat les seves quatre publicacions. Tot plegat crec que es pot qualificar de quasi miraculós, doncs pens sincerament que cinc anys enrere poca gent hagués apostat gaire a què s'hagués arribat fins aquí on hem arribat.

Vull remarcar que en aquest quart volum han presentat novetats, estudis i investigacions diversos professors de mitja dotzena d'universitats, tècnics insulars o municipals, directors de museu, etc., però majoritàriament arqueòlegs professionals lliberals. A tots ells, i sobretot a aquests darrers, els vull mostrar la meua admiració, donat que varen voler compartir la seva feina sense cobrar ni un euro, deixant algun dia de treball, i, en molts casos, pagant les despeses del desplaçament i l'allotjament de la seva pròpia butxaca.

Crec sincerament que tot plegat és una bona mostra de l'amor a la nostra professió de tots els que hem participat a les Jornades i a la present publicació. Fa goig veure que dintre del nostre gremi hi ha gent que sent vertadera vocació i que actua en conseqüència, conscient del fet que si no es dóna a conèixer la feina feta, no s'està complint amb el deure de tornar a la societat allò que ens ha donat.

En la mateixa línia crec que s'ha de valorar molt positivament el haver aconseguit per primera vegada poder reunir professionals de l'arqueologia que treballen a Mallorca, Menorca, Eivissa i Formentera. Certament, des de l'inici de les Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears, una de les coses que es volia potenciar era el poder compartir coneixements de

cadascuna de les illes, doncs aquesta era i segueix sent una de les mancances i de les assignatures pendents de la nostra comunitat científica.

En línies generals crec que el nivell de la majoria dels articles lliurats justifica de sobres la seva publicació. Evidentment molts d'ells han quedat una mica curts donades les limitacions d'espai que es pateixen en aquests tipus de miscel·lànies. Tot i això, se'ns dubte, serviran per a què tothom pugui introduir-se en les més que interessants recerques presentades.

No puc ni dec acabar sense demanar disculpes pel retard en la publicació d'aquestes IV Jornades. Sent justos però, podem assenyalar que foren diversos càrrecs del Consell d'Eivissa els que no varen acomplir els seus compromisos respecte aquesta publicació. Per tant, no som jo qui explicarà les causes de tot plegat, però sí que puc dir que des de la Secció no hem aturat de fer feina per a què aquest volum hagi arribat al bon port que a continuació podran contemplar.

Mateu Riera Rullan

President de la Secció d'Arqueologia del

Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en

Filosofia i Lletres i en Ciències de les Illes Balears.

SUMARI

L'EXPLOTACIÓ PREHISTÓRICA DELS RECURSOS CUPRÍFERS D'ILLA DEN COLOM (MAÓ, MENORCA).....	11	SOBRE EL SISTEMA DE CIERRE DE LOS HIPOGEOS EN LA NECRÓPOLIS DEL PUIG DES MOLINS (EIVISSA).....	83
Bartomeu Lluï Estarellas, Laura Perelló Mateo, Mark A. Hunt Ortiz, Damià Perelló i Fiol Bartomeu Salvà Simonet		Jordi H. Fernández, Ana Mezquida	
APROXIMACIÓ A LA FAUNA MALACOLÒGICA MARINA EN EL JACIMENT DELS CLOSOS DE CAN GAIÀ. LANAVETA	19	LA NECRÓPOLIS RURAL DE CAN PEP DES FERRER. NUEVAS APORTACIONES SOBRE NECRÓPOLIS RURALES EN LA ISLA DE IBIZA.....	89
Miquel Àngel Vicens i Siquier		Glenda Graziani, Juan Jose Mari Casanova, Jonathan Castro Orellana	
RESULTATS PRELIMINARS DE LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA AL SECTOR OEST DEL JACIMENT DE CORNIA NOU (MAÓ, MENORCA).....	27	MATERIALS PÚNICS TROBATS AL LITORAL DE MENORCA.....	99
Antoni Ferrer Rotger, Montserrat Anglada Fontestad i Lluís Plantalamor Massanet		Octavio Pons Machado	
ESCOBRINT TREPUCÓ: RESTAURACIÓ I REINTERPRETACIÓ DE LA GALERIA I EL BARRI SUD DE MARGARET MURRAY.....	35	RESULTATS PRELIMINARS DE LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA REALITZADA A L'EDIFICI DEL CARRER SANT MIQUEL Nº 10-12 (PALMA DE MALLORCA). ESTUDI ANTROPOLÒGIC DE DOS ENTERRAMENTS ROMANS.....	105
Elena Síntes Olives i Silvia Villalonga		Sebastià Munar Llabrès, Francisca Cardona López	
SACRIFICIS I OFRENES EN EL SANTUARI DE LA SEGONA EDAT DEL FERRO DEL POBLAT D'ELS ANTIGORS (ILLA DE MALLORCA).....	43	LES RASSES DE CONREU D'ÈPOCA ANTIGA I EL PATRIMONI HISTORIC ARQUEOLÒGIC A EIVISSA: UN REpte URGENT.....	115
Jordi Hernández-Gasch, Carles Velasco Felipe		Josep Mª López Gari, Ricard Marlasca Martín	
EL PROCESO CONSTRUCTIVO DE LA TORRE I DEL YACIMIENTO DEL PUIG DE SA MORISCA.....	53	EXCAVACIÓ I MUSEÏTZACIÓ DEL JACIMENT ARQUEOLÒGIC DE L'ILLOT DELS FRARES (SES SALINES, MALLORCA). CAMPANYES 2009-2010.....	123
Emili Garcia Amengual		Mateu Riera Rullan	
LA UTILIZACIÓN DE ENGOMBES EN LAS COMUNIDADES POSTALAYÓTICAS DE LA ZONA DE SANTA PONÇA (MALLORCA).....	61	MENSAE RECTANGULARES DE MÁRMOL DE LOS YACIMIENTOS DE LA ANTIGÜEDAD TARDÍA DE LA ILLA DEL REI Y FORNÀS DE TORELLÓ (MENORCA).....	135
Daniel Albero Santacreu, Jaume García Rosselló, Manel Calvo Trías		Silvia Alcaide González	
S1. UN EDIFICI SINGULAR EN EL SON FORNÉS D'ÈPOCA CLÀSSICA (SEGLES III A.N.E – I DE N.E.).....	71	EL SECTOR OEST DE SON PERETÓ (MALLORCA) ENTRE ELS SEGLES VI I VIII DC: EVOLUCIÓ HISTÒRICA I FUNCIONAL.....	143
Paula M. Amengual, Albert Forés Gómez, Lara Gelabert Batllori, Sylvia Gili, Jordi Hernández-Gasch, Vicente Lull, Rafael Micó, Cristina Rihuete, Roberto Risch.		Mateu Riera Rullan, Miguel Àngel Cau, Magdalena Salas Burguera	

INTERPRETACIÓ DE LES PRACTIQUES FUNERARIES I ANÀLISI ANTROPOLÒGIC DELS ENTERRAMENTS DEL SECTOR OEST DEL CONJUNT PALEOCRISTIÀ DE SON PERETÓ (MANACOR).....	151	L'ARQUEOLOGIA I L'ESTUDI D'EDIFICIS.....	225
Llorenç Alapont, Assumpció Malgosa, Gemma Prats-Muñoz, Roger Real, Magdalena Sastre		Antoni Ferrer Abárzuza	
APROXIMACIÓ A LA GESTIÓ DELS RECURSOS FAUNÍSTICS DEL SECTOR OEST DE SON PERETÓ (MANACOR) ENTRE ELS SEGLES VI I VIII DC.....	159	ELS CLOSOS DE CAN GAIÀ. UN JACIMENT PREHISTÒRIC AL SEGLE XXI.....	233
Alexandre Valenzuela, Damià Ramis		Joan Fornés Bisquerra, David Javaloyas Molina, Llorenç Oliver Servera, Tomeu Salvà Simonet	
ALGUNES CONSIDERACIONS SOBRE L'EXTENSIÓ I CRONOLOGIA DE L'ARS PURPURARIA A EBUSUS.....	169	ARQUEOLOGIA I PÚBLIC A MALLORCA, UNA TRISTA HISTÒRIA. REFLEXIONS A PARTIR D'UNA INTERVENCIÓ A SON CORRÓ.....	241
Benjamí Costa, Carmen Alfaro		David Javaloyas, Magdalena Sastre, Llorenç Oliver, Emmanuelle Gloaguen	
LA EXPOSICIÓN MONOGRÁFICA “MANURQA”. PROYECTO DIDÁCTICO DE BOSTON UNIVERSITY SOBRE LA EXCAVACIÓN DE UNA ESTRUCTURA ANDALUSÍ EN TORRE D'EN GÁLMÉS.....	179	ESTRATEGIAS Y ACCIONES EN EL DESARROLLO DEL PARQUE ARQUEOLÓGICO DEL PUIG DE SA MORISCA (CALVIÀ).....	249
Amalia Pérez-Juez Gil		Calvo, Manel; Albero, Daniel; Calderón, Maria; Gloaguen, Emmanuelle	
SEGUIMENT ARQUEOLÒGIC EN EL CENTRE DE MANACOR. EVIDÈNCIES DE LA TRAMA URBANA DES D'ÈPOCA ISLÀMICA.....	187	PROSPECCIONES GEOFÍSICAS EN “ELS CLOSOS DE CAN GAIÀ” (FELANITX, MALLORCA).....	255
Antonio Micol Argudo, Magdalena Salas Burguera		Christoph Rinne, Bartomeu Salvà	
PROJECTE JAUME IV – CAMPANYA 2008.....	193	L'ÚS DEL GEORADAR EN LA GESTIÓ DEL PATRIMONI ARQUEOLÒGIC. L'EXEMPLE DEL PROJECTE DE RECUPERACIÓ I PEATONALITZACIÓ DEL FRONT COSTANER ENTRE CALA MORLANDA I S'ILLOT –MANACOR.....	261
Helena Inglada, Maria Llinàs		Antonio Ruiz, Helena Inglada	
RESULTADOS DEL CONTROL ARQUEOLÓGICO EN EL BALUARD DEL PRÍNCIP DE LA MURALLA RENACENTISTA DE PALMA DE MALLORCA.....	199	ELS CLOSOS DE CAN GAIÀ: UN JACIMENT PREHISTÒRIC VIST PER LA PREMSA ACTUAL.....	269
Antonia Martínez, Mateu Riera Rullan, Damià Ramis, Maria José Rivas		Almudena Briones Campos	
LA PRESÓ DE LA CASA CONSISTORIAL DE FELANITX: DE L'ARQUEOLOGIA DE SALVAMENT A LA POSADA EN VALOR DEL PATRIMONI HISTÒRIC.....	211	CONSERVACIÓ I RESTAURACIÓ DE CLOSQUES D'ESTRUÇ DECORADES A EIVISSA.....	277
Llorenç Oliver, Jaume Deyà, Magdalena Sastre		Laia Fernández Berengue, Helena Jiménez Barrero, Mónica Roselló Bouso, Teresa Rullán Garau	
ARQUEOLOGIA VERTICAL I EVOLUCIÓ ARQUITECTÒNICA DE LA TORRE DEL PALAU DE MANACOR.....	217	NOVES APORTACIONS A LA RESTAURACIÓ DEL VIDRE DEL MUSEU ARQUEOLÒGIC D'EIVISSA.....	283
Magdalena Salas Burguera i Joan Pascual Femenias		Laia Fernández Berengue, Helena Jiménez Barrero, Mónica Roselló Bouso, Teresa Rullán Garau	

INTERPRETACIÓ DE LES PRACTIQUES FUNERARIES I ANÀLISI ANTROPOLÒGIC DELS ENTERRAMENTS DEL SECTOR OEST DEL CONJUNT PALEOCRISTIÀ DE SON PERETÓ (MANACOR)

Llorenç Alapont
Assumpció Malgosa
Gemma Prats-Muñoz
Roger Real, Magdalena Sastre

En el present article presentem els resultats dels estudis antropològics i la interpretació dels gestos i pràctiques funeràries del Sector Oest del jaciment arqueològic de Son Peretó (Mallorca). El Sector Oest del Conjunt Paleocristià de Son Peretó presenta la particularitat de ser una zona on s'intercalaren estàncies d'àmbit domèstic i/o productiu, junt amb altres de caràcter funerari. L'anàlisi del esquelets i del seu context dins del Sector Oest¹ ha fet possible conèixer les característiques físiques, condicions de vida i pràctiques funeràries d'aquells que van viure i morir en aquest assentament. L'aplicació d'una metodologia que reconeix la importància de la posició de les restes esquelètiques i la tafonomia del cadàver junt a l'anàlisi de les articulacions dislocades durant la descomposició ens ha servit per demostrar la naturalesa i evolució dels soterraments i la recreació de la posició original del cos relacionada amb l'arquitectura de la tomba i les circumstàncies de soterrament i descomposició. La reconstrucció dels enterraments en si mateix i de les condicions que afectaren el cos en ha permès identificar la seua relació amb l'espai que els envolta.

Es tracta d'un conjunt d'habitacions dintre de les quals es trobaren un total de onze sepultures objecte del nostre estudi. Dit conjunt es troba dividit en set àmbits, dels quals només tres d'ells tenien enterraments en el seu interior (àmbit II, àmbit IV i àmbit VI). Cal dir que els enterraments i el conjunt d'habitacions no corresponen a la mateixa època. Les investigacions sobre aquest sector han datat els enterraments en el segle VI dC, mentre que el conjunt d'habitacions son posteriors, cap el segle VII dC (Riera et al. 2006; 2007 inèdit).

Es tracta dels enterraments SP2008-1, SP2008-2, SP2008-3, SP2008-9 (àmbit II) SP2006-2, SP2006-3, SP2006-

4, SP2006-5, SP2006-5, SP2006-6, SP2006-7 (àmbit IV) i SP2007-1 (àmbit VI). Tots ells corresponien a sepultures individuals primàries, llevat de la sepultura SP2006-5 que era doble (SP2006-5 i SP2006-6) i la SP2008-2 a on no es va trobar cap resta òssia.

Figura 1. Distribució dels enterraments del Sector Oest, dins dels àmbits II, IV i VI.

En quant a la tipologia de les tombes, totes presentaven una fosa en forma de banyera de planta trapezoidal amb cantons arrodonits i una reculada per a l'encaix de la coberta de lloses. L'orientació dels esquelets es regia a la norma canònica de l'època, amb el cap a l'oest i els peus cap a l'oest. L'únic que no seguia aquesta disposició era l'individu 2006-7, que estava orientat amb el cap al nord i els peus al sud.

¹ Per a més informació sobre l'evolució històrica i funcional del Sector Oest de Son Peretó es pot consultar la síntesi que es troba en aquest mateix volum.

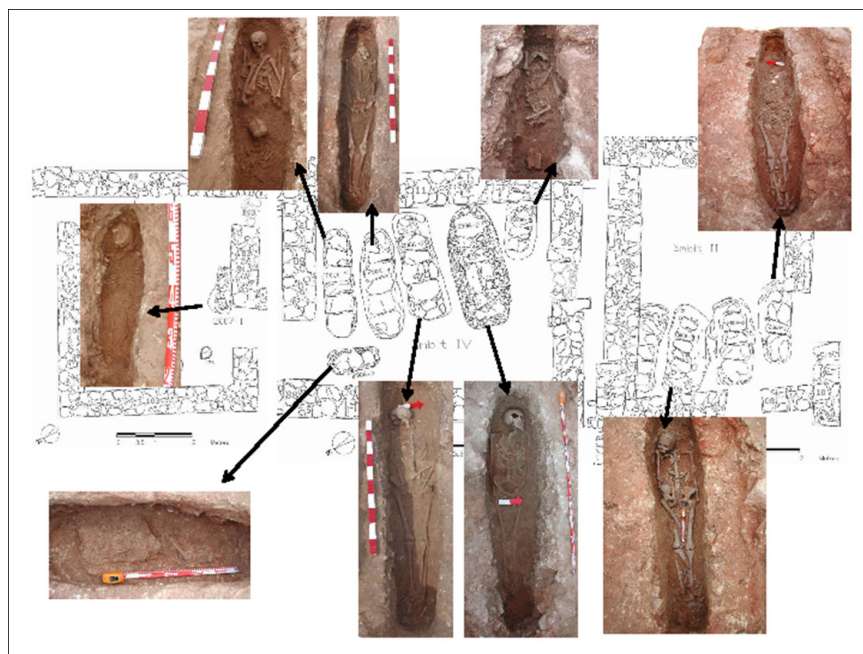

Figura 2. Diferents inhumacions i les seves tombes corresponents dins dels àmbits II, IV i VI.

Això podria respondre al fet de que fos l'últim enterrament i es col·loqués en una orientació diferent degut a la manca d'espai (Riera et al. 2006; 2007 inèdit). Tots els individus presentaven un patró d'enterrament similar; en primer lloc, cap d'ells mostren signes de colmatació; en segon lloc la posició dels individus és decúbit supí i la posició dels braços es diferencial en algun cas.

PALEODEMOGRAFIA.

Referent a la paleodemografia de la comunitat de Son Peretó, s'ha de tenir en compte que es tracta d'un conjunt funerari que no ha estat excavat completament fent difícil establir un patró demogràfic acurat del grup.

En primer lloc l'estudi antropològic de les restes de Son Peretó, ha posat de manifest un patró de mortalitat del grup infantil I elevada, ja que en aquest sector el 50% dels inhumats són de menys de 18 mesos (SP2006-1, SP2006-6, SP2006-7 i SP2007-1). En societats antigues, tant en el moment del part com fins el primer any de vida, la mortalitat deguda a factors congènits o a factors relacionats amb el part —mortalitat endògena— són les principals causes de mort (Maldonado 2006). Un segon pic de mortalitat en aquest grup d'edat és dona en el moment del deslletament, fet que es relaciona amb el canvi d'alimentació i per tant una relativa indefensió immunitària ja que els nadons no tenen desenvolupat completament el sistema immunitari, i depenen dels anticossos proporcionats per la llet materna (Goodman, Amelagos 1989, 227). Aquest fet provoca que des del moment del deslletament, els nadons siguin més sensibles a malalties infeccioses i parasitàries, a més si s'afegeix l'augment d'activitat que experimenten a partir del primer any —major relació amb l'ambient i amb altres individus de la comunitat— s'augmenta els risc d'infeccions (Clarke 1980).

Fins el moment, no s'ha trobat cap individu infantil II (major de 6 anys fins als 12), ni d'individus juvenils (dels 12 anys fins als 17); probablement atribuïble a que no s'ha excavat tota l'extensió del jaciment, per tant, no s'exclou que aquests puguin estar localitzats en altres zones. De totes maneres, la mortalitat hauria de ser inferior que el grup anterior, ja que es produeix una disminució del risc de mortalitat asso-

ciada a les malalties infeccioses.

L'altre 50% dels inhumats corresponen a individus adults, principalment adults joves: SP2008-1 individu d'entre 20-30 anys, SP20083 individu d'entre 30-45 anys, SP2006-3 individu d'entre 23-25 anys, SP2006-4 individu d'entre 30-40 anys, SP2006-5 individu d'entre 35-45 anys i SP2006-2 individu d'entre 40-50 anys. Pel que fa a la distribució per sexes, cal destacar una major proporció de dones (SP 2008-1, SP2006-3, SP2006-4 i SP 2006-5) que d'homes (SP2008-3 i SP 2006-2). Aquest fet podria ser degut a que la mostra, ja que aquesta no és prou àmplia fins el moment, si bé és veritat, que la major mortalitat femenina concorda amb altres poblacions de la mateixa època, com el jaciment de la piscina municipal de Vilassar de Mar al Maresme, Barcelona (Safont et al. 2001). De fet, el grup d'adults joves —dels 20 als 40 anys— és una classe d'edat àmplia, per tant podria estar reflectint una mortalitat diferencial de les dones, coincidint amb el seu període de màxima fertilitat (Galera; Garralda 1994). A les poblacions antigues les dones morien sovint com a conseqüència de parts dificultosos (Milner 1982, 402) d'infeccions produïdes després del part o pels parts successius els quals minvaven la resistència immunològica a altres factors externs (Grauer 1991, 69-73).

DENTICIÓ, DIETA, SALUT I PALEOPATOLOGIES

L'estudi de la dentició dels individus del Sector Oest mostra, en general, l'absència d'higiene dental. Caries, abscess periapical agut, reabsorció alveolar, perdudes de dents *in vivo* i càlculs dentals massius han resultat les patologies orals més comuns. Encara que problemes metabòlics poden provocar inflamació alveolar i una deficiència proteica augmenta sens dubte el risc de patir periodontitis, una pobre higiene oral, o una consumició excessiva de carbohidrats afavoreix sens dubte la presència de placa dental i tosca que són els majors causants d'irritació i inflamació alveolar (Ortner; Putschar 1985, 442; Roberts; Manchester 1995, 56). Igualment, l'aparició de la tosca es deriva de la formació de dipòsits de placa dental. Una pobre higiene dental i una consumició elevada de carbohidrats són els principals factors que afavoreixen l'increment i acumulació de placa bacteriana (Hillson 1996, 259). També

registrarem en l'individu jove 2008-1 línies transversals o depressions en bandes en l'esmalt, evidència física de hipoplasia. Aquest defecte es una prova haver patit problemes de creixement i desenrotllament biològic durant la infància. Malaltia, deficiències en la dieta de nutrients bàsics per al desenrotllament durant la infància, com per exemple la llet, falta de vitamina D i hipoparatiroidisme (Luckacs 1989, 267) podrien ser causes de hipoplasia.

Figura 3. Línies d'Hipoplasia en el primer premolar mandibular dret de l'individu 2008-1.

L'anàlisi paleoptològic dels esquelets indica que el processos artròsics resulten les patologies més registrades. Solen aparèixer a edats avançades però també estan influenciats per factors genètics o ambientals. Sense dubte, sobrecàrrega articular i/o determinades activitats físiques son responsables directes del seu desenvolupament. L'esquelet 2006-2 presentava varies de aquestes artropaties registrades com la calcificació dels lligaments grocs en les vèrtebres toràciques, exostosis tant a la fosa odontoidea com a la apòfisi odontoide, artrosi evident a tota la fosa olecraneana i artrosi coxofemoral dreta i en menor grau l'esquerra. Esta última afecció implicava dificultats al caminar de manera que en moltes ocasions requereixen un mitjà de suport com per exemple un bastó. Diversos

factores poden influir en el desenrotllament de l'osteoartrosis. Per exemple, els símptomes poden ser menys severos en llocs amb climes càlids. També s'ha apreciat una major incidència en els individus de grans mides i pes corporal (Moskowitz, 1989, 630), i en aquells amb una bona musculatura.

Figura 4. Lesions artròsiques en l'individu 2006-2

Finalment, l'edat representa, sens dubte, un factor de gran importància. No obstant això, en el nostre estudi l'osteoartritis afecta individus relativament joves, fet que pot indicar que la causa principal d'osteoartritis en la població estudiada seria una gran activitat física relacionada segurament amb una activitat física prolongada.

Les depressions de Schmorl van ser observades en individus masculins i femenins. Suposem que els casos estudiats estarien relacionats amb la compressió vertebral derivada d'alçar i transportar en l'esquena pesos excessius (Mann; Murphy 1990). També hem de tindre en compte que caigudes accidentals i altres episodis traumàtics poden provocar esta hèrnia discal intervertebral. També hem detectat lesions entesopàtiques en varis individus. Els entesofits són la formació d'osteofits en les insercions musculars, tendons i lligaments, especialment en el taló d'Aquil·les i la ròtula. Els entesofits són el resultat d'una excessiva i freqüent activitat muscular. Estes lesions són

de tipus ocupacional-postural i es relacionen amb la realització continuada d'una activitat en la posició de genolls en el cas de les ròtules o de gatzoneta en el cas del calcari (Galtés 2006, 794–800.).

Fig.5 Osteòfits per la calcificació del tendó dels lligaments rotulians.

PRÀCTIQUES FUNERÀRIES

L'estudi antropològic resulta essencial per a la reconstrucció i interpretació del procés d'inhumació, les pràctiques i ritual funerari dels individus soterrats en la necròpolis de Són Peretó. L'antropologia de camp permet reconstruir la posició original del cos, el amortallament del difunt, les circumstàncies de descomposició i certes característiques essencials de l'arquitectura de la tomba (Duday, H. et al. 1990, 29). La posició general de l'esquelet en la tomba i la forma adoptada pels ossos són factors fonamentals per a reconstruir l'amortallament i soterrament de l'individu. La major part dels esquelets mostraven signes d'haver estat amortallats. Com es pot observar en els individus 2006-2, 2006-3 i 2006-4, la compressió del cos en el espai estret que conforma la fosa s'observa clarament en les extremitats superiors, provocat una evident com-

pressió de la cintura escapular i la “verticalització” de les clavícules, paral·leles a l'eix raquidi. Les escàpules apareixen obliques. Al mateix temps els húmerns mostren una rotació medial. La forma de contenidor funerari condicionava necessàriament la disposició del cadàver i tenia una influència directa en els processos tafonòmics i post-diposicionals. La postura estreta de l'individu per un efecte “paret” ha provocat una sobrelevació de l'articulació húmer-escapular del braços i es pot observar com els muscles es troben a la alçada de l'articulació cervical. Aquesta posició és conseqüència de una compressió transversal al nivell dels muscles, que indica que l'individu estava en una postura estreta o envoltat en un sudari. El efecte paret, s'observa també en l'absència d'una obertura de les sínfisis púbiques i el manteniment dels coxals en la seua posició original.

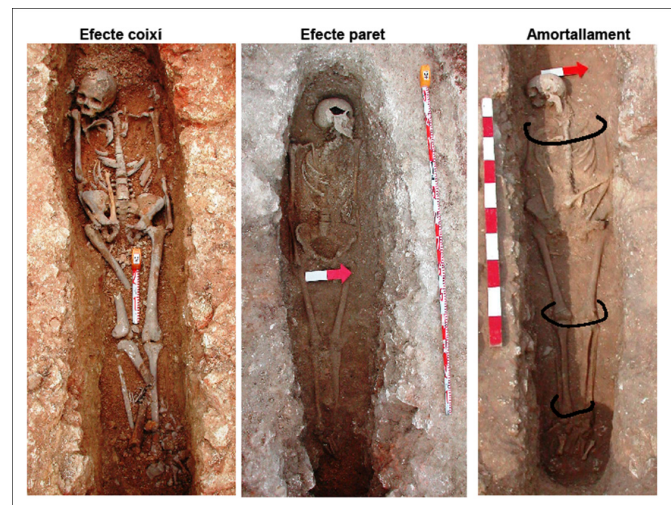

Figura 6. Efectes de la descomposició en medi buit en l'esquelet 2008-3 (esquerra). L'arquitectura de la tomba condiciona la posició anatòmica en l'esquelet 2006-2 (mig). Signes d'amortallament en l'esquelet 2006-3 (dreta).

Els individus van ser soterrats en un ambient buit, com es dedueix de la desarticulació de la mandíbula respecte al bloc crani-facial, l'obertura dels coxals i la rotació laterals del fèmurs i el despreniment de les ròtules entre altres signes observats en els nostres esquelets. Un altre del fenòmens observats en la descomposició del cos en ambient buit es la disloca-

ció total dels elements de la regió cefàlica per efecte de la desaparició d'un element orgànic que mantenia el cap elevat, es a dir, un coixí o reposacaps de fusta. Així el subjecte 2008-3 presentava la disjunció total del bloc crani-facial respecte a la mandíbula que apareix separada cap baix i el raquis cervical que restava en connexió estricta.

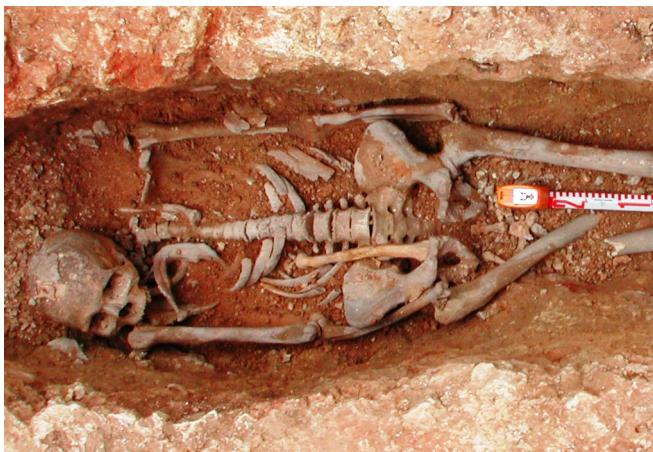

Figura 7. Disjunció total del bloc crani-facial i mandíbula per l'efecte "coixí" en l'esquelet 2008-3.

La col·locació normalitzada del finat en el sepulcre suggereix un significativa atenció en el moment de soterrar el difunt, l'individu era col·locat en l'interior de la tomba en una posició intencionada i predeterminada, amb atenció que el cadàver quedés en una postura decorosa. La deposició normalitzada dels individus en la tomba confirma aquesta circumstància. Els esquelets es trobaven decúbit supí, amb les extremitats superiors esteses o semi-flexionades amb les mans sobre o baix la pelvis i les extremitats inferiors esteses i paral·leles amb els peus junts. També s'han documentat tombes col·lectives com la SP2006-5. En aquest cas, observem la reducció parcial, solament de les extremitats inferiors del individu femení per inhumar el nen de 6 mesos. És interessant senyalar que aquesta alteració no era precisa per motius de necessitat d'espai, ni pareix obligada per les dimensions i arquitectura de la tomba, sinó que es va realitzar intencionadament per cap motiu pràctic. Aquest caràcter col·lectiu i familiar és habitual

en els soterraments tardo-antics (Alapont 2005). D'aquesta manera, la tomba perd el seu valor individual i exclusiu cap a un individu determinat, no obstant això, la reutilització de la tomba i d'un mateix espai funerari per part d'un grup familiar perpetua la memòria dels morts i la seua confirmació com a persona.

Figura 8. Tomba col·lectiva SP2006-5 amb la reducció parcial del individu femení per inhumar el nen.

No obstant, no es tracta simplement d'apartar els ossos i reduir l'esquelet, es tracta d'una pràctica escurpulososa. Aquesta costum de manipular les restes esquelètiques emergeix d'un lent canvi d'actitud respecte als morts. Una vegada el mort és dipositat en la tomba, el difunt trenca els seus llaços amb el món dels vius, no obstant això, els vius queden lligats, obligats a respectar d'integritat d'espai com *locus religiosus*. La creença de la permanència de l'ànima en l'interior de la tomba disposada a defensar la integritat del seu últim domicili, en cas contrari esta pot tornar al món dels vius per a turmentar-los, és la millor garantia de que no es pertorba la tomba. No obstant això, es tolera l'obertura d'aquella sepultura en què

s'introdueix el cos d'un parent (Fevrier 1987). Per tant, aquest costum de realitzar soterraments col·lectius ens indica una evolució en el sentit d'una progressiva disminució del temor dels morts, a aquest respecte, la presència de l'ànima en l'interior de la tomba deixa de ser eterna i acaba amb la fase de la descomposició del cadàver (Galliou 1989). En tot cas, pareix evident que aquestes pràctiques testimoniarrien una actitud nova enfront de la tomba que pareix cada vegada menys percebuda com un lloc inviolable, funest i temible per a convertir-se en un lloc de trànsit on l'ànima roman durant un temps fins deixar el món dels vius definitivament per a perviure per sempre en el món dels morts.

L'estudi antropològic mostra que els individus soterrats tombes pròximes (SP2008-1 i SP2008-3) mostren els mateixos trets morfològics d'origen genètic. Aquest fet suggereix una evident relació de parentiu entre els membres soterrats en la necròpolis i molt probablement una organització o agrupació familiar de les tombes.

BIBLIOGRAFIA

ALAPONT, LI. 2005: "La Necròpolis de l'Àrea Episcopal de València. Noves Aportacions Antropològiques". Les Ciutats Tardoantigues d'Hispania: Cristianització i Topografia. Monografies de la Secció Històrico-Arqueològica, VI Reunió d'Arqueologia Cristiana Hispànica. Institut d'Estudis Catalans.

CLARKE, S.K. 1980: "Early Childhood Morbidity Trends in Prehistoric Populations", *Human Biology*, 52 (1980), 79-85.

DUDAY, H., et al. 1990. "L'Anthropologie « de terrain » reconnaissance et interprétation des gestes funéraires". *Bulletins et Mémoires de la Société d'anthropologie de Paris, Nouvelle Série. Tome 2 N°3-4*. 29

FEVRIER, P.A. 1987: "La mort Chrétienne" . XXXIII. *Settimane di Studio C.I.S.A.M., II*, 881-942

GALERA, V.; GARRALDA, M.D. 1994: "La población medieval cántabra de Santa María de Hito. Aspectos morfológicos y etnohistóricos", *Revista Española de Antropología Biológica*, 15 (1994) 73-90.

GALLIOU, P. 1989: "Les tombes romaines d'Amorique.

Essai de sociologie et d'économie de la mort". *Document d'Archeologie Française*, 17.

GALTÈS I, RODRÍGUEZ-BAEZA A, MALGOSA A. 2006: "Mechanical Morphogenesis: A Concept Applied to the Surface of the Radius". *The anatomical record part A* 288^a, 794-800.

GOODMAN, A.H.; AMELAGOS, G.L. 1989: "Infant and Childhood Morbidity and Mortality Risk in Archaeological Populations". *World Archaeology Vol 21, N°2. October*. University College, London. 227.

GRAUER, A. L. 1991: "Patterns of Life and Death: The Paleodemography of Medieval York, in Health in Past Societies", *Biocultural interpretations of human skeletal remains in archaeological contexts*, Bush, H. & Zvelebil, M. ed. BAR International Series 567. Oxford. pp. 69-73.

HILLSON, S. 1996: *Dental Anthropology*. Cambridge University Press, Cambridge. 259.

LUKACTS, J. R. 1989: "Dental Paleopathology: Methods for Reconstructing Dietary Patterns", *Reconstruction of life from the Skeleton*. Alan, R. Liss. Inc New York. p.267.

MALDONADO, P. 2006. *Demografia: Conceptos y técnicas fundamentales*. Ediciones Plaza i Valdes.

MANN, R. W.; MURPHY, S. P. 1990: *Regional Atlas of bone Disease, A Guide to Pathologic and Normal Variation in the Human Skeleton*. Thomas C.C. Ed. Springfield, Illinois.

MILNER, G. 1982: "Demography, Diet and Health". *Analysis of Prehistoric Diets*. Academic press. Inc. London. 402.

MOSKOWITZ, R. W. 1989: *Clinical and Laboratory Finding in Osteoarthritis in Arthritis and Allitit Conditions*. Philadelphia, 630.

ORTNER, D.J. & PUSCHAR W. G. J. 1985: *Identification of Pathological Conditions in Human Skeletal Remains*. Smithsonian Institution Press. Washington, London, 442.

PRATS MUÑOZ, G.; MALGOSA A. 2007. *Estudi antropològic de les restes humanes de Son Peretó (Mallorca)*. Inèdit: dipositat al Museu Història de Manacor.

RIERA, M. ET AL. 2006.: «Consolidació, adequació i preparació per a les visites del jaciment de l'antiguitat tarda de Son Peretó (Manacor)» Inèdit: dipositat al Museu d'Història de Manacor.

RIERA, M.; SALAS, M. 2007: «*Informe preliminar dels treballs de consolidació, adequació i preparació per a les visites del jaciment de l'antiguitat tardana de Son Peretó (Manacor)*» Inèdit: dipositat al Museu d'Història de Manacor.

ROBERTS, C.; MANCHESTER, K. 1995: *The Archaeology of Disease*, Ithaca: Cornell University Press, 56.

SAFONT, S. ET AL. 2001: “*Informe antropològic de les inhumacions trobades durant la campanya de l'any 1998 en el jaciment de la Piscina Municipal de Vilassar de Mar (Maresme, Barcelona)*”, Inèdit: dipositat a l'arxiu del Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya.